Δημοκρατία στα πανεπιστήμια: δύναμη ή βαρίδι;

Δ. Καλιαμπάκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Είναι ίσως χαρακτηριστικό των καιρών ότι θεμελιώδεις έννοιες, όπως αυτή της δημοκρατίας, χάνουν την αυταξία τους στο έδαφος της κρίσης και πρέπει η αξία τους να αποδειχθεί ξανά, κυρίως στο έδαφος της αποτελεσματικότητας που προφέρουν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εν εξελίξει σαρωτική αλλαγή στον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας των πανεπιστημίων στη χώρα. Κοινός παρανομαστής των επιχειρούμενων αλλαγών, άρρητος τις περισσότερες φορές αλλά πανταχού παρών, είναι η ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι το ελληνικό πανεπιστήμιο είναι μια **«παγκόσμια παραφωνία», εξαιτίας της υπερβολικής δημοκρατίας του**. Κι ακόμη περισσότερο ότι, ενώ έχει κάθε δυνατότητα να «απογειωθεί», είναι αυτή, **«το βαρίδι της δημοκρατίας» που το κρατά καθηλωμένο στη μετριότητα**.

Προφανώς, συχνά λανθάνει της προσοχής ότι άλλες παράμετροι καθορίζουν κατά βάση την ποιότητα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, όπως **το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας** στην οποία βρίσκεται ένα πανεπιστήμιο, **η θέση της στο διεθνή καταμερισμό εργασίας**, **το ποσοστό της κρατικής ενίσχυσης της εκπαίδευσης**, **οι δημόσιες επενδύσεις γενικότερα στην έρευνα και στη τεχνολογία** κλπ. Οι καθοριστικοί αυτοί παράγοντες θέτουν τα γενικά όρια μέσα στα οποία η ανώτατη εκπαίδευση μιας χώρας μπορεί να κινηθεί.

Βεβαίως, τα όρια αυτά δεν προσδιορίζουν μονοσήμαντα την ποιότητα της παρεχόμενης ανώτατης εκπαίδευσης. Ο τρόπος διοίκησης, ακόμη περισσότερο «το κλίμα» μέσα σε αυτά, οι αξίες που καλλιεργούνται, μπορούν να αναβαθμίσουν σημαντικά τις δυνατότητες ενός πανεπιστημιακού χώρου, αν και δεν μπορούν να ανατρέψουν τα γενικά όρια μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί.

Τα ελληνικά πανεπιστήμια, ακόμη και με βάση τους εξαιρετικά αμφισβητούμενους «δείκτες απόδοσης» βρίσκονται **ψηλότερα** από το μέσο επίπεδο ανάπτυξης της χώρας. Αυτό, κατά τη γνώμη μου, **οφείλεται κατά βάση στην απελευθέρωση των δημιουργικών δυνάμεων που μια ριζοσπαστική δημοκρατική τομή έφερε στον τρόπο λειτουργίας**, τριάντα χρόνια πριν. Ας πάρουμε για παράδειγμα τις **διαδικασίες εκλογής μελών ΔΕΠ**. Στα μέσα της δεκαετίας του 80 ακόμη, όταν κανείς φυλλομετρούσε τον (λαδί!) τηλεφωνικό κατάλογο του ΕΜΠ οι διευθύνσεις των καθηγητών ήταν σχεδόν αποκλειστικά από Φιλοθέη και πάνω, ενώ οι γιοί και εγγονοί καθηγητών αφθονούσαν. Οι ανοικτές διαδικασίες, τα πολυμελή εκλεκτορικά σώματα, η παρουσία του υποψηφίου και δυνατότητα υπεράσπισης του έργου του κλπ, **επέτρεψε σε αρκετούς άξιους νέους επιστήμονες να ξεπεράσουν ταξικούς φραγμούς** (χωρίς αυτοί βέβαια ούτε να αδρανοποιηθούν ούτε να καταργηθούν) και να επιδράσουν σε σημαντικό βαθμό στο πανεπιστήμιο της νέας εποχής. Ήταν, επίσης, αυτή η δημοκρατική τομή που επέτρεψε, μέσα στους Τομείς, το θεμελιώδες κύτταρο του πανεπιστημίου, το σχεδιασμό και την ανάπτυξη νέων αντικειμένων, τον ουσιαστικό εκσυγχρονισμό των πανεπιστημίων της χώρας.

Βεβαίως, κάθε άλλο παρά τα πράγματα ήταν μόνο ρόδινα. Μια σειρά σημαντικές παθογένειες παράλληλα αναπτύχθηκαν στο ελληνικό πανεπιστήμιο την τελευταία τριακονταετία όπως η αντικατάσταση της ενιαίας πορείας των ιδρυμάτων από την **ανάπτυξη επιμέρους και πολλές φορές ανταγωνιστικών τάσεων και ομάδων**, **η σημαντική διαφοροποίηση στους όρους λειτουργίας** ακόμη και εντός των ίδιων ιδρυμάτων, το **«παιχνίδι εξουσίας»** που παίζονταν συχνά ενάντια σε μέλη ΔΕΠ από ισχυρές ομάδες (και μάλιστα συχνά στο όνομα της δημοκρατίας και αξιοκρατίας), η υποταγή στα κελεύσματα της εύκολης συσσώρευσης πλούτου και δύναμης κλπ.. Όμως, οι παθογένειες αυτές είναι αποτέλεσμα όχι της δημοκρατίας καθεαυτής, αλλά **μιας παρακμιακής μετάλλαξής** της σε **τύπο**, σε **«κέλυφος»**, και **όχι περιεχόμενο**.

Η **σημαντικότερη και ίσως η πλέον επώδυνη παθογένεια**, που αναπτύχθηκε κατ' αρχάς στην ίδια την κοινωνία και στη συνέχεια αυτή έγινε πασίδηλα ορατή και μέσα στο πανεπιστήμιο, ήταν **η απαξίωση της γνώσης ως κοινωνικής αξίας**. Το **«μάθε παιδί μου γράμματα»** είτε ως μέσο χειραφέτησης είτε, έστω, ως μέσο κοινωνικής ανέλιξης, έχασε την αίγλη του, ηττήθηκε, αντικαταστάθηκε από άλλα κοινωνικά πρότυπα, που είχαν ως πυρήνα τους τον εύκολο πλουτισμό και την κενότητα του lifestyle. Η απαξίωση αυτή, σε διαφορετικό βαθμό βέβαια, **άγγιξε όλους τους κοινωνικούς και πολιτικούς χώρους, και τους λεγόμενους προοδευτικούς, επιταχύνοντας τη φθορά τους**. Η απαξίωση αυτή απορρέει, επίσης, **από την εξάτμιση της πραγματικής δημοκρατίας ως στάσης ζωής και ως φορέα απελευθερωτικών ιδεών**.

Στη βάση των παραπάνω, το ζητούμενο **δεν είναι η επιστροφή στην άψυχη, άνευρη και πολλές φορές προσχηματική δημοκρατία των προηγούμενων χρόνων**, **όσο και αν το νεοεισαχθέν μοντέλο μοιάζει ως επιστροφή στην βαρβαρότητα της αναξιοκρατίας, των «δημοσίων σχέσεων» και στον αδηφάγο ανταγωνισμό της επιβίωσης**. Το ζητούμενο είναι η **αναγέννηση της πραγματικής δημοκρατίας στα πανεπιστήμια**, μαζί με την αναγέννηση της αγάπης για τη μόρφωση και όχι απλά τη συλλογή προσόντων, σε ένα πανεπιστήμιο που δεν θα αποστρέφεται ελιτίστικα τα θεμελιώδη κοινωνικά προβλήματα αλλά θα τα υποδέχεται φιλόξενα και θα καλλιεργεί στο λαό μας την αυτοπεποίθηση ότι μπορεί να σταθεί στα πόδια του, να σηκώσει ξανά το ανάστημά του.

27.08.2013